

Hidasi Judit

Budapesti Gazdasági Egyetem

A nők és a hatalom viszonya Japánban és Taiwanon¹

Vélhetnénk, hogy a nők társadalmi szerepvállalása a gazdaság és politika világában sokkal korlátozottabb Kelet-Ázsiában, mint Európa országaiban. A hagyományosan konfuciánus erkölcsi normák szerint kiépült és működő társadalmak esetében ugyanis a férfiközpontúság meghatározó rendező elvként érvényesült hosszú évszázadokon át. Ez most átalakulóban van, és a társadalmi szerepek újraelosztásának a korát éljük. Mind Japánban, mind Taiwanon ütemesen nő a hatalmi pozícióban levő nők száma — de a mögöttes motivációk, szándékok és okok eltérőek. A tanulmány ezekről az eltérő scenáriókról ad számot — összevetve a *status quo*-t a két távol-keleti ország, valamint Európa vonatkozásában. A tanulmány helyszíni adatgyűjtések és kutatások alapján készült. A japán *womenomics* top-down politikának és a taiwani alapvetően bottom-up törekvéseknek a megvalósulási és beválási mutatói más és más kimeneteket eredményeznek. Figyelemreméltó ugyanakkor ezeknek a változásoknak a dinamikája az európai helyzetképhez képest. Az eredmények ismeretében az előre vetíthető távlatok megfogalmazására is kísérlet történik.

Miért Japán és Taiwan?

Mértékadó gazdasági szakértők és politikai elemzők egyöntetűen azon a véleményen vannak, hogy a 21. században földünk egyik legerőteljesebben fejlődő és a világ egészére meghatározó jelentőséggel bíró térsége Kelet-Ázsia. Ebben a tanulmányban vizsgálatom tárgyaként elsősorban két országra, Japánra és Taiwanra fókuszálok.

Mind Japán, mind Taiwan látványos gazdasági növekedést és felemelkedést produkált a II. világháborút követően. Történt ez annak ellenére, hogy történelmi múltjuk és történelmi tapasztalataik tekintetében igencsak eltérő utat jártak be.

---

¹ A tanulmány a célországi közvetlen tapasztalatok és adatgyűjtések mellett a vonatkozó szakirodalom mértékadó elemző és összefoglaló munkáira is támaszkodik. Ez a dolgozat a BGE *Keleti Üzleti Akadémia* támogatásával megvalósult tanulmányút keretében készült. A tanulmányba korábbi tanulmányaim és cikkeim egyes elemeit is beépítettem (Hidasi 2015; 2016).

1895-1945 között Taiwan japán megszállás alatt élt, majd egészen 1987-ig statárium volt érvényben az országban, és a demokratikus kibontakozásra csak ezt követően nyílt lehetőség. Ez gazdasági téren oda vezetett, hogy kemény munkával az „ázsiai kistigrisek” sorába verekedte fel magát az ország.

Japán a hatalmas II. világháborús veszteségeket és a történelemben eladdig példátlan hirosimai és nagaszaki atomtámadást követően hihetetlen gyorsasággal állt talpra, egyre-másra döntötte meg a termelési és termelékenységi rekordokat, és a 90-es évekre az Amerikai Egyesült Államok után a világ második legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát, amit sokan „a japán gazdasági csoda” névvel aposztrofáltak (Vogel 1979). E „bezzeg ország” státusból (Hidasi 1993) csak 2010-ben következett be visszalépés, amikor Kína az össz-gazdasági teljesítményt illetően beelőzött, és Japánt visszaszorította a harmadik helyre — ahonnan józan becslések szerint egyre kilátástalanabbnak tűnik valaha is előbbre lépnie.

Mindkét ország gazdasági felemelkedésében közös elem és mozgató erő az *eltökélt bizonyítási vágy*.

Japán esetében a háborús veszteség okozta szégyent és megaláztatást a nép és a társadalom egyfajta „csak azért is megmutatjuk” elszántsággal a gazdaság és technológiai fejlődés terén felmutatott példátlan teljesítményekkel kívánta kompenzálni. Sikertől nekik — a világ ámulattal és nem kis irigységgel szemlélte a folyamatot.

Taiwan esetében a bizonyítási kényszert több forrás is táplálta: bebizonyítani a szárazföldi nagy Kínának, hogy technológiában és gazdasági fejlettségben ők a jobbak; kompenzálni a világ előtt az őket ért nemzetközi arcvesztést². Taiwan azt is bizonyítani kívánta, hogy gazdasági és technológiai teljesítményben tud olyan jó lenni — ha nem jobb —, mint Dél-Korea, HongKong, illetve a térség más „kistigrisei”. A gazdasági és technológiai felemelkedés elérésében egyébként Taiwan számára az etalont Japán jelenti: számos strukturális, szervezeti és technikai megoldásban a japán mintát követve, nemegyszer utánozva igyekeznek a világnak és önmaguknak is bizonyítani. Sikertől nekik — mára Taiwan egy nemzeti identitásában rendkívül magabiztos, jól-képzett, az ország érdekei és fejlődése irányában elkötelezett fiatal generációt mondhat magáénak.

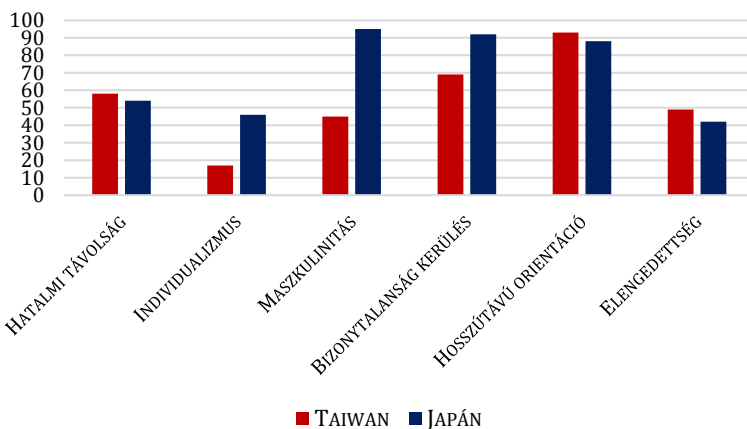
---

² 1971-ben ugyanis Taiwan-t kizárták az ENSZ-ből, miután a Kínai Népi Köztársaság kapta meg a diplomáciai elismerést. Ezt követően számos ország került választás elé: vagy a Kínai Köztársasággal (azaz Taiwannal) vagy a Kínai Népköztársasággal, azaz a szárazföldi Kínával tarják fenn a diplomáciai viszonyt. Az országok többsége a Taiwannal nagyságrendekkel nagyobb és erősebb Kínát választotta. 2017-re a Taiwannal diplomáciai kapcsolatot tartó országok száma 20 alá apadt!

Ez az erőltetett gazdasági fejlesztés és rendkívüli tempót diktáló fejlődés ugyanakkor mindkét országban jelentékeny emberi áldozatokat és társadalmi változásokat is indukált (Muraközy 2016). Napjainkra mindkét ország küszködik számos visszafordíthatatlan folyamattá terebélyesedő válsággal: öregedő társadalom; csökkenő születésszám; házassági hajlandóság lanyhulása, ami a szingli életforma elterjedését segítheti elő; ebből következő elmagányosodás, emberi és családi kapcsolatok lazulása. Ezeken a közös problémákon kívül mindkét országban még egyéb társadalmi válságnak minősíthető jelenség is felütötte a fejét (Fukuyama 2000), de mindegyik válságtényező kiváló okainak közös gyökereként sokan két eredőt fogalmaznak meg: az egyik az erősödő globalizáció hatása, a másik pedig a nők magas iskolázottságának a térnyerése. Mindkét ország a maga módján igyekszik megbirkózni a társadalmi válságfolyamatokkal, amelyek java része a nők társadalmi szerepének a megváltozása körül zajlik (Hidasi 2005).

A hagyományok ereje

A kelet-ázsiai országok életszemléletét és mentalitását immár harmadik évezrede jelentékenyen befolyásoló, sőt mondhatni meghatározó konfucianizmus és az erre épülő hagyományos értékek továbbélése mindkét országban fellelhető, bizonyos fokig a mai napig tetten érhető — de eltérő mértékben és eltérő módon. A Geert Hofstede (1997) holland kutató által megalkotott és azóta is folyamatosan fejlesztett kulturális dimenziók modellben a kulturális dimenzió-értékek egy képzeletbeli százas skálán csak jelzésértékűek, de a két kultúra összevetéséhez mégiscsak hasznos fogódzót nyújtanak (1. ábra).

1. ábra Taiwan és Japán kulturális dimenziói
 Forrás: *Geert Hofstede honlapja alapján*

Láthatjuk, hogy a *hatalmi távolság*, azaz a *hierarchia* mindkét kultúrában domináns érték. Ezzel szemben az individualizmus szerényebb értékszámokkal szerepel — ami azt jelenti, hogy annak ellenpólusa, azaz a *kollektívizmus* a jellemző mindkét kultúrára, noha Japánban Taiwanhoz képest sokkal erőteljesebben érvényesül az individualizmus. Erős az eltérés a két kultúra között a *maszkulinitás* dimenzió (teljesítményorientáltság, a társadalomban jól elkülönülő férfi-női szerepek) értékeiben: ebben a paraméterben Japán van az élen, ahol a nemek szerinti társadalmi munkamegosztás és szerepek még mindig jellemzően merevek. A *bizonytalanság-kerülés* dimenzióban Japán és Taiwan némileg eltérő értéket mutat: az alacsonyabb bizonytalanság-kerülési mutató arra utal Taiwan esetében, hogy a társadalom tagjai képesek rugalmasan alkalmazkodni, rizikót vállalni, vállalkozni. A *hosszú távú orientáció* (befektetés a jövőbe: takarékoskodás, az oktatásba történő investálás, az utódok gondos nevelése) mindkét kultúra közös sajátja. Az utolsó dimenzió értékei arra utalnak, hogy egy társadalomban az érintkezést a megkötöttségek rendszere (viselkedésben, interakciókban) vagy a szabadság uralja-e. Mindkét kultúrában aránylag alacsony az *elengedtség* (indulgencia) foka, azaz sok a kötöttség. Ezen belül Japán esetében a relatív elengedtség több megfigyelő szerint a nyugati kultúra erőteljes és intenzív befolyásának tulajdonítható (Matsumoto 2002), de jómagam azt inkább a japán kultúra egyik meghatározó rendező elve, azaz a ‘*soto*’ ~ ‘*uchi*’, vagyis a ‘kint’ és ‘bent’ dichotómiája változatlan érvényesülésének (Hidasi 2004) tulajdonítom³. Összességében, ha összevetjük a két ország jellemző kulturális dimenziói közötti eltéréseket, akkor szembetűnik, hogy a hat dimenzió közül négy esetében nyilvánvaló hasonlóság fedezhető fel a mutatókban, két dimenzióban azonban alapvetően jelentős az eltérés. Ez a két dimenzió a kollektívizmus-individualizmus, illetve a gender (maszkulinitás és femininitás) dimenzió.

Japánban a korábbi évtizedekhez képest elmozdulás figyelhető meg az individualizmus, mint kulturális érték irányába (Matsumoto 2002), de a viselkedési minták 100-as skálán mérve még mindig enyhe csoportszellemiségre utalnak (46-os index). Taiwannál ugyanakkor egyértelműen alacsony az individualizmus index (17-es index), vagyis a társadalom java része változatlanul a csoportszellemiség irányába húz: ez alighanem azzal is magyarázható, hogy Taiwan a kiszolgáltatottsága miatt (erős, nagy szomszédok; folyamatos versenykényszer) hangsúlyozottan rá van utalva a szoros összetartásra. Tanulmányunk szempontjából azonban

³ A ‘*soto*’ (kívül) világban és az ‘*uchi*’ (belül) közegben a japánok másként viselkednek. Az ‘ingroup’ és az ‘outgroup’ embetársak irányában az udvariasság, a fegyelmezettség, illetve a szabálykövetés és elengedtség más-más fokát érvényesítik.

mindenekelőtt a *gender*, azaz a maszkulinitás vs. femininitás értékek közötti eltérésre koncentrálunk.

A társadalmi szerepmegosztásban bekövetkező átrendeződések

Miért van az, hogy Taiwan esetében a mérleg inkább a „feminizmus” irányába mozdul el (csak 45 a maszkulinitás érték a 100-as skálán), Japánban viszont kifejezetten erős (nemzetközi összehasonlításban a világon az egyik legerősebb) a maszkulinitás érték (95-ös index a 100-as skálán)? Ez a jelentős mutatóbeli különbség arra utal, hogy a két országban a nemek társadalmi szerepe — a közös konfuciánus gyökerek ellenére — napjainkra alapvetően más módon alakult. Mindkét országban nagy hagyományai voltak a konfuciánizmus tanításaira épülő genderalapú szerepmegosztásnak mind a családban, mind a társadalomban.

A japán hagyományok szerint a házasságkötéssel az ifjú asszony költözik be a férj családjába és annak részévé válik, nem csak a mindennapi rutinfeladatok és életvezetés tekintetében, hanem adminisztrációs értelemben is. Házasságkötéskor rendszerint az asszony felveszi a férj családnevét, bekerül a férj családi regiszterébe és attól kezdve élete végéig azt viseli, és csak a saját személynevet tartja meg. A konfuciánus hagyományok értelmében az asszony nem csak a férjének, hanem az apósának és az anyósának is engedelmességgel tartozik, és ez nemegyszer számos konfliktus forrása.

Taiwanon ezzel szemben a kínai kultúra hagyományainak megfelelően házasságkötéskor a férj is és a feleség is megtartja a születésekor regisztrált nevét. Vagyis ugyanabban a családban a férjet másként hívják, mint az asszonyt. A közös gyerekek a férj családnevét viszik tovább. A példa kedvéért megemlítjük Sun Yat-sen, a híres kínai forradalmár, köztársaságpárti politikus esetét, akinek emlékét a „kínai köztársaság atyja”-ként nagy tisztelet övezi a mai napig Taiwanon. Háromszor nősült, és feleségei a saját nevükön maradtak fenn a történelmi emlékezetben: Lu Muzhen, Kaoru Otsuki és Soong Ching-ling.

Japánban a rokonsági kapcsolat kialakulásának a hiányát jelzi az egyre terebélyesedő szinglik (*shinguru* シングル) hada. A harmincas éveinek elején járó fiatal férfiak közel 62 százaléka Tokyoban egyedül él, de ami ténylegesen riasztó adat az az, hogy többségüknek semmiféle párkapcsolati tapasztalata sincs („I don’t” 2016). Ráadásul ez nem is annyira az ő házassági hajlandóság hiányuknak, hanem inkább a nők ellenállásának tudható be. A lányok, ameddig csak lehet, húzzák az időt az elköteleződéstől való félelmükben, hiszen kényelmesebb odahaza, a szülői ház megszokott melegében élni — ezért is nevezik őket „parazita-szinglik”-nek, — és saját keresetüket divatickekre

költeni. A szingli-igények kiszolgálására egy egész iparág alakult ki: szingli-adag saláták, hideg-büfé porciók, szingliknek adagolt ital-kosarak, előrecsomagolt szingli-tisztálkodási csomagok, szingliknek terített asztalok éttermekben, stb.

A nők munkahelyi foglalkoztatottsága ugyan fokozatosan növekvő tendenciát mutat (2016-ra már 66,7 %-t ért el — ami magasabb, mint a vonatkozó USA adat: 64% vagy az EU átlag: 63,5%⁴), de a látszólag kedvező mennyiségi adatok minőségi deficiteket rejtnek. A női foglalkoztatottak javarésze, azaz 57% csak részfoglalkoztatott, illetve jelentékeny hányada szerződéses munkaviszonyban áll — ami nem csak a társadalmi és nyugdíjbiztosítási járulékok hiánya miatt sokkal kedvezőtlenebb a főállású foglalkoztatottságnál, hanem a bizonytalanság miatt is — kérdés, hogy lesz-e, és ha igen, mennyi időre szóló meghosszabbítása a foglalkoztatottságnak. A felsőbb vezetői posztokon pedig változatlanul csak elvétve találhatók nők — és azok közül is számosan a cég „diverzitás imázs”-át javítandó (*diversity policy*) csak úgynevezett „kirakat” pozíciót töltenek be, érdemi döntéshozatali vagy tartalmilag igényes munkakör nélkül.

Úgy tűnik, hogy a tradicionális japán értékek rendszerének egésze változóban van (Koikari 2017). Ennek egyes elemei eltérő mértékben érintik a társadalmi viselkedést, a társadalmi érintkezést és a társadalmi közhangulatot. Mindez a gazdasági teljesítményre és eredményességre is kihat, ami viszont visszahat a társadalmi közhangulatra, a társadalmi elvárásokra, és az egyedeknek a társadalmi élet egészét érintő döntéseire, viselkedésére (pl. gyerekvállalási kedv, vállalkozói hajlam, stb.). A fiatal felnőttek egy része a családalapítás és gyermekvállalás idejének kitolásával próbál időt nyerni — ezzel azonban előrevetíthető az egyke gyerekek részarányának a növekedése a társadalomban. A nők egy növekvő hányada a hagyományos nemi szerepvállalásról végképp lemond. Ez utóbbi két jelenség súlyos demográfiai problémákhoz vezet, amit Jeff Kingston (2004:258.) 'Japán demográfiai időbombá'-jának nevez. Az előregedő társadalomban előre vetíthetők a gazdasági és népegészségügyi problémák, beleértve a nyugdíjrendszert, a társadalombiztosítást és az öregek ellátásának megszervezését. Ezekre a sürgető feladatokra a 2012 decembere óta regnáló LDP (Liberális Demokrata Párt) vezére, Abe Shinzo miniszterelnök egy intézkedés csomagot tartalmazó programot hirdetett meg. A *womenomics* akcióterv (Hidasi: 2015; 2017; 2018) több pontból áll. Célkitűzés, hogy mennél több nőt buzdítsanak általánosságban munkavállalásra; arra, hogy gyermekszülés után se adja fel munkáját; hogy törekedjék magasabb posztok elvállalására.

Elvárás, hogy a munkahelyek, vállalatok, a magánszektor, feladva az előítéleteket és legyőzve a bizonytalansági-kiszámíthatatlansági faktor megnövekedésétől való félelmet, legyen kész a nők foglalkoztatására és a női

⁴ Ehhez lásd: European Commission 2016.

munkavállalók arányának növelésére magasabb pozíciókban is. A kormányzati szabályozásoknak és intézkedéseknek se szeri se száma: valamennyi terv és irányszám nagyon ambiciózus határidőt jelöl meg (Hidasi 2017; Hidasi 2018). Noha kutatók, megfigyelők, elemzők és szakértők egyetértenek abban, hogy határozottan pozitív irányú elmozdulás történt az elmúlt 2-3 évben a *womenomics* program megvalósításának terén (Matsui 2014), hatalmas meglepetésre a 2016-os Gender Gap Index rangsorban Japán az előző évhez képest 10 hellyel hátrább sorolódott! Az OECD országokat 2006 óta évenként rangsorolják a *gender-gap-index*, azaz a nemek nem-egyenlő esélyeiből és lehetőségeiből adódó eltérés tekintetében (egészség, oktatás, gazdaság/munkavállalás, közéleti/politikai szerepvállalás). A Világgazdasági Fórum éves jelentéséből kiderül (Global Gender Gap Report 2016), hogy a vizsgált 144 ország között a nemi egyenlőség tekintetében Japán a 111. helyen áll, azaz gyakorlatilag az utolsó harmadban végzett.

Japánban a négy fő indikátorból kettő esetében nincs probléma: az egészségügyi ellátás és az egészségi mutatók tekintetében a nők nem diszkrimináltak. Ugyanez elmondható az oktatásról is: a japán lányok jól teljesítenek, és férfitársaiknál nagyobb számban vesznek részt felsőfokú képzésben. A probléma a két másik mutató tekintetében jelentkezik: a női munkavállalás arányai és a fizetési különbségek; valamint a politikai-közéleti szerepvállalás. Ezt a visszalépést a rangsorban számos elemző a metodológia változásának, azaz a módszertani számítási metódusok módosulásának tulajdonítja („Japan” 2016). Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a listában szereplő országok közül jónéhány időközben előre lépett a nemi esélyegyenlőtlenségek felszámolása terén, és az ő előretörésüknek a következtében a lista átrendeződött. A nemzetközi gyakorlatban a nemi esélyegyenlőtlenségek vizsgálatára és összehasonlítására más módszertanok (Hidasi 2016) és rangsorok is léteznek⁵, de Japán esetében ez a releváns.

Taiwanon a helyzet mind a nők családban elfoglalt pozíciója, mind pedig a női foglalkoztatottság szempontjából jóval kedvezőbb. 2016-ban a Taiwani Ösztöndíjtanács támogatásával négy hónapon át végzett kutatásaim során — elsősorban mélyinterjúk alapján — meggyőződhettem arról, hogy a nők pozíciói, lehetőségei és választási szabadságfoka — mind az életvitel, mind a karrier tekintetében — sokkal nagyobb, mint Japánban. Felmerül a kérdés, hogy mivel magyarázható az, hogy a konfucianizmus szülőhazájának tekintett Kínából kiváló, de a hagyományos kínai kultúrát átörökítő Taiwanon miért élveznek a nők nagyobb döntési szabadságot és miért rendelkeznek nagyobb közjogi hatalommal és gazdasági befolyással, mint Japánban? Miért halványabb a konfucianusi örökség Taiwanon, mint Japánban?

⁵ EU: Gender Equality Index= GEI; Taiwan: Gender Inequality Index=GII (Hidasi 2016).

A kutatás és az interjúk során arra az eredményre jutottam, hogy a jelenség háttérében számos ok azonosítható. Elsőnek is, Taiwan „nemzetközileg” sokkal nyitottabb és befogadóbb ország, mint Japán. Ez következik abból az erős multikulturalitásból, ami Taiwanon történelmi okok miatt eleve adott volt: az „Ilha Formosa”-ként a portugál hajósok által a XVI-XVII. században felfedezett és lenyűgöző természeti adottságai miatt „szép szigetnek” nevezett területen több fajta etnikumu törzs élt, akik az évszázadok során a kínai szárazföldről betelepülő *han* és egyéb kínai etnikumu népekkel keveredtek. Az 1949-es kínai polgárháborút követően a Taiwanra visszavonult Chang Kai-Shek és hívei mintegy 2 millió magasan képzett kínai nemzetiségű lakos (zömében férfi) megjelenését hozták a sziget életébe, akik részben a már ott-lakókkal, részben pedig más, elsősorban Amerikából visszatelepült kínaiakkal házasodva alkották az ország új politikai és gazdasági vezetői elitjét (Szcsepanski 2013). Taiwan pragmatizmusát bizonyítja az, hogy nemzeti és nemzetiségi háttértől függetlenül az évtizedek során hajlandó volt bárkit befogadni, aki az ország szellemi vagy gazdasági gyarapodásához érdemben hozzá tudott járulni. A politikai demokratizálódás folyamatával párhuzamosan a nők fokozott társadalmi szerepének elismeréséért és elfogadtatásáért harcoló nő-mozgalmak (Lu Mei-Lien 2012) az idők folyamán egyre jelentékenyebb eredményeket értek el (Lu Anette 1974; 2006; 2009; 2011). Taiwan felismerte, hogy területi és nagyságbeli korlátai miatt számára a kitörési pont csak az emberi tőke, az emberi minőség lehet. Ezért az oktatásba, fiataljainak a világ legjobb iskoláiban való neveltetésére a környező országoknál nagyobb figyelmet szentelt. Napjainkra egy intellektuálisan, kulturálisan és nyelvileg példásan képzett vezető réteget nevelt ki. Taiwan fogékonysága a technika, a tudomány és a kultúra iránt oda vezetett, hogy a világ élen járó informatikai gazdaságai közé nőtte ki magát. Ebben a folyamatban erőteljesebben támaszkodott és támaszkodik a női potenciálra, mint például Japán vagy Dél-Korea. Kénytelen ezt tenni, mert erőforrásai korlátosak és ezért a fogyatkozó lélekszámú lakosságból *nem a nemeke, hanem a képességek alapján* választja ki egy-egy adott feladatra a legalkalmasabbakat.

A női emancipáció ellenében ható akadályok

A gender-semleges, illetve a gender-egyenlőség talajáról megvalósuló hatalommegosztás, hatalommal való felruházás ellenében ható tényezők és érvek kétségtelenül számosak.

- Japánban — de részben, főleg vidéken még Taiwanon is — a hagyományos nemi szerepekhez kötődő társadalmi elvárás ezt a folyamatot nem támogatja. A konfucianizmus alapelveire épülő

DanSonJoHi (男尊女卑) elv, azaz ‘férfi-uralom-a-nők fölött’ még mindig sok férfi (mindenekelőtt a középkorú vagy idősebb generációkban — de ők a döntéshozók!) mentalitását meghatározó attitűd. A lányokat egészen a legutóbbi időkig abban a szellemben nevelték — elsősorban Japánban —, hogy az ő feladatuk a *RyōSai KenBo* (良妻賢母), azaz a ‘jó-feleség-bölcs-anya’ ideáljának való megfelelés.

- A munkahelyeken uralkodó férfi-dominancia és tekintélyelvűség feladására nem szívesen vállalkoznak a hagyományokhoz mereven ragaszkodó munkaadók (Yong & Nagy 2016).
- Sok nőt riaszt és elbizonytalanít a még mindig számos munkahelyen tapasztalható látens üldözés, szekálás vagy zaklatás, amivel a nőket szinte ellehetetlenítik, és így azok maguktól távoznak a munkavállalók világából. Ide tartozik a *matabara* (mother’s harrassment) = anyák vagy várandós anyák piszkálása, megjegyzések tétele; a *sekubara* = szexuális zaklatás és a *pawabara* (power harassment) = a hatalommal való visszaélés — ami irányulhat nem csak nők ellen, de jellemzően mégiscsak a gyengébb ellenállás felé hat.⁶
- A legfontosabb ellenérv azonban az, hogy a nők aktívabb munkavállalói szerepvállalásával még tovább csökkenhet a születések száma. Erre az évrre társadalomkutatók azoknak a fejlett országoknak az ellenpéldáját hozzák fel (Dánia, Franciaország, Svédország, Egyesült Államok, stb.), ahol a termékenység relatíve magasabb annak ellenére, hogy a nők munkavállalási aránya is magas. Ellentétben olyan országokkal, ahol a nők kisebb hányada foglalkoztatott (Dél-Korea, Olaszország, stb.) és mégis alacsonyabb a születések száma. Vagyis a korreláció nem úgy működik, ahogy a józan észmenetet követve azt elvárnánk.
- Szükség lenne a nők tudati-lelki hozzáállásának is a formálására. Ebben a nevelési folyamatban az iskoláknak és a médiának lenne nagy szerepe. Az önbizalom hiánya, a saját képességek alábecsülése és a meghurcolástól való félelem sok nőt visszatart attól, hogy felvállalja a küzdelmet és a harcot azokért a jogokért és lehetőségekért, amelyek képességeik, tudásuk és kvalifikációik alapján megilletnék őket. Ebben az identitás-krízisben a 2000-es évek egyik sláger-szava Japánban a *karizuma shufu* (charisma housewives) カリスマ主婦 = szuper háziasszony (Goldstein-Gidoni 2012) volt, amellyel olyan nőket illettek, akik valami látványos vállalkozói teletsítményt mutattak föl (legyen az fagyfalt-design, új kenyér-sütési

⁶ Amélie Nothombnak a Francia Akadémia irodalmi díjával 1999-ben kitüntetett regénye a *Stupeur et tremblements*, amelyből 2003-ban nagysikerű film is készült, ezt dolgozza fel. Magyarul: *Hódolattal esengve*, (2000). Magyarul a film *Tokiói tortúra* címmel volt látható.

technológia, lakberendezés, stb.) egy — rendszerint a nők működési szférájához sorolható — területen.

Számos egyetem komoly tudományos és kutatási tevékenységet folytat a női vezetők képzésének elősegítésére: Nagoya University („Nagoya University is proud to be a HeForShe IMPACT champion”), Tohoku University (a legnagyobb számban publikál a témában; Center for Gender Equality Promotion), Josai International University (széles nemzetközi hálózaton keresztül a gyakorlati képzés és tapasztalatszerzés terén tűnik ki). Ezek az intézmények bővelkednek szlogenekben, mint „Empowering women is to empower university and society” — amelyek természetesen csak akkor bizonyulnak hatásosnak, ha van mögöttük tartalom.

Konklúziók és perspektívák

Könnyen belátható, hogy Japánban

- a nők alulfoglalkoztatottságának a felszámolása, azaz a női potenciál érdemibb kihasználása rengeteg energiát tudna felszabadítani. Az eddig kibontakozáshoz nem jutott tehetséges nők és fiatal lányok részéről rejtett képességeik és tudásuk mobilizálása révén egészen nagyszerű tejesítmények valószínűsíthetők.
- Az ifjúság képzetesebb részét a lányok alkotják. Ennek több oka van: a női egyetemi hallgatók száma napjainkra meghaladja a fiúkét. A pszichés és egyéb viselkedésbeli problémákkal küszködő fiatalok 80%-a fiú, azaz a fiúk egy nem jelentéktelen hányada (évente 100 -200 ezer fő körül) nem is kerül be a felsőoktatásba. Magasabban képzett munkarőre — amit a lányok köréből könnyebb verbuválni — a tudásalapú társadalomban számos szervezetnél vagy vállalatnál egyre nagyobb szükség lesz.
- Több lány megy külföldre résztanulmányokra, több lány folytatja graduális tanulmányait külföldön, mint fiú. Ennek a japán foglalkoztatáspolitikában kell keresni az okát: azok, akik nem a hagyományos rendben már a végzés évében szerződnek le leendő munkaadójukhoz, később elhelyezkedési problémákkal szembesülhetnek. Ez azonban a jövőben várhatóan változni fog a fokozódó munkaerőhiány miatt. A lányok ennél fogva angol nyelvtudásban sokkal jobbak, mint a fiúk. Ez a kompetencia az angol nyelvi tudásban általánosságban igencsak rosszul teljesítő Japánban egy jelentős hozzáadott érték, ami a nemzetköziesedésben fokozottan érintett szervezetek számára fontos szempont lehet a jövőbeni munkatársak kiválasztásánál.

- A nők kommunikációs képességei jobbak, kapcsolati rendszereik a társadalomban kiterjedtebbek — és az innen táplálkozó ismereteik és információik számos szervezet és vállalat számára hasznosítható hozzáadott értéket generálhatnak — legyen az marketing, szolgáltatás, innováció vagy a napjainkban oly divatos 'creative industry'.

Japán az elmúlt két évtizedben annyi kihívással szembesült és annyi, a társadalmi tudatot alapjaiban megrázó és érintő változáson ment át, mint sok más ország egy évszázad alatt. A japán identitástudatot és a társadalmi önbizalmat negatívan érintő gazdasági recesszió, a társadalmi értékek átrendeződése, a kormány iránti bizalmi deficit kialakulása, valamint a tudomány és technológia megbízhatóságába vetett bizalom megrendülése hatalmas erőpróbát jelentett az egész népnek (Koikari 2017). Ezeknek a feldolgozásától illetve sikeres kezelésétől függ Japán mielőbbi önmagára találása.

A japán *womenomics* politika sajátosságát az adja, hogy ez egy *top-down stratégia*. Azaz nem civil, vagy alulról jött kezdeményezés hatására nőne a női foglalkoztatás — mint ahogyan ez a fejlett nyugati demokráciákban lezajlott —, hanem felülről jövő, célszámok jellegű ajánlások és utasítások formájában kénytelen-kelletlen lát hozzá a gazdaság és a társadalom a megvalósításhoz. Nem is lehetne Japánban másként, hiszen a felsorolt akadályok legyőzése csak akkor lehetséges, ha ezt utasítás és feladat formájában kapják meg a munkaadók. Egy másik jellegzetesség az, hogy a *womenomics* Japánban nem egy ember-jogi ügy, nem a nők szellemi és intellektuális kibontalozásának és önmegvalósításának a programja, hanem egy kőkemény *gazdasági akció-program*.

A japán közembereket meghallgatva és megkérdezve, sokan szkeptikusak a *womenomics* politikájának a kimenetét illetően. Azt még elképzelhetőnek tartják, hogy kormányhivatalokban, az állami szférában határidőre teljesíteni tudják és fogják a megjelölt célokat és irányszámokat. A privát szférában azonban ez a központosított intézkedéscsomag aligha tud magának hiánytalanul utat törni — megbukik a munkaadók szándékos körülményeskedésein, az adminisztratív akadályok állításán (Yong & Nagy 2016). Azt ugyanis a kutatói-elemzői kimutatók ellenére sem sikerült még a munkaadók körében elfogadtatni, hogy a nők fokozottabb munkába állításával maguk a vállalatok is ténylegesen profitálhatnak.

Továbbá fel kell hagyni a politikai közéletben azokkal a megnyilvánulásokkal, amelyek a nőket diszkvalifikálják, amelyek a nőkre nézve diszkriminatívak. Az olyan bekiabálások női parlamenti képviselők interpellációjánál, hogy „ideje már férjhez menni” vagy „szülne inkább gyereket” se nem méltóak, se nem jogosak egy demokratikusnak aposztrofált társadalomban. Ezen ugyancsak változtatni kell — hiszen az ilyen hozzáállás

a közvéleményt és közhangulatot jelentékenyen befolyásoló erővel bír. A lecke tehát fel van adva – kérdés, hogy mikor és milyen mélységben sikerül a tervezett feladatokat végrehajtani.

Ezzel szemben Taiwanon a női foglalkoztatás (Yu 2015), a női politikai szerepvállalás és a nők aktív, kezdeményező, építő részvétele a társadalom életében nem egy felülről diktált utasítás, hanem *alulról építkező civil-kezdeményezések* során kialakult folyamat eredménye. Ezek a civil-kezdeményezések egyrészt általában a modernizációs és demokratizálódási törekvések megvalósítására, másrészt a nők társadalmi szerepvállalásának a megerősödésére irányultak. Az idők folyamán azonban ezek a törekvések és mozgalmak részben összeolvadtak, részben a résztvevők, kezdeményezők és szervezők személyes összefonódása révén egymást generáló és erősítő folyamattá alakultak át. Vagyis a nők társadalmi szerepvállalásának a megerősödését célzó mozgalmak nem önmagukban, hanem más modernizációs illetve demokratizálódási törekvésekkel (Wong 2003) szimbiózisban, egymást erősítve hatottak, és ez a szinergia hatékonyan érvényesül mind a mai napig a szervezeti struktúrákban. A női foglalkoztatás statisztikai adatait nézve, Taiwan Japánhoz képest lemaradásban van, de ez nem a férfi-női arányszámok miatt alakult így, hanem mert általában a foglalkoztatottsági mutatók alacsonyabbak. Ugyanakkor az OECD számítási módszereket alkalmazva 2015-re a férfi és női fizetések közötti eltérés 17,5% volt Taiwanon — míg ugyanez Japán esetében sokkal kedvezőtlenebb a női foglalkoztatottak szempontjából: 26,6 %. A politikai életben való részvétel (Liu 2013) és a nagylétszámú (300-nál több főt foglalkoztató) vállalatok és szervezetek felsővezetői közötti részvétel szempontjából mindazonáltal egyértelműen Taiwan teljesít jobban. Megjegyzendő, hogy az összehasonlítást nehezíti az a körülmény, hogy míg Japán szerepel az éves OECD összehasonlító felmérésekben a Global Gender Gap mutatók tekintetében, Taiwan nem — tekintve az ország politikai státuszát. A taiwani adatokat elsősorban taiwani forrásokból lehet csak megismerni („Gender at a Glance” 2016).

Az a tény, hogy a nők társadalmi és közéleti szerepvállalásának a megerősítésért folyó küzdelem egy több évtizeden keresztül alakuló, formálódó és kibontakozó folyamat volt Taiwanon, és az a tény, hogy ez nem egy felülről jött intézkedés, hanem egy alulról indult, úgynevezett *down-up* mozgalom eredményeként jött létre, sokkal hitelesebb, a társadalom számára is elfogadott és egyszersmind hatékonyabb kibontakozáshoz vezetett (Kuo 2012). Talán ezzel magyarázható, hogy a konfucianus hagyományokat meghaladó, a nők közéleti, akadémiai és gazdasági szerepvállalását jobban támogató rendszer alakult ki Taiwanon, mint Japánban.

Felhasznált irodalom

- [Gender at a Glance in R.O.C. \(Taiwan\) Version 2016i](#). 2016. Directorate-General of Budget, Accounting and Statistics, Taiwan. Letöltés: 2018. május 29.
- European Commission. 2016. [European Thematic Fiche Labor Market Participation of Women](#). Letöltés: 2018. május 29.
- Fukuyama, Francis. 2000. *A Nagy Szétbomlás*. Budapest: Európa.
- Goldstein-Gidoni, Ofra. 2012. *Housewives of Japan: An Ethnography of Real Lives and Consumerized Domesticity*. London: Palgrave Macmillan.
- Hidasi, Judit. 1993. „A japán értékrendszer és oktatás tanulságai Magyarország számára.” *BGF Szakmai Füzetek*, 1: 41–66.
- 2004. *Interkulturális Kommunikáció*. Budapest: Scolar.
- 2005. „Gender Role Changes in Japan.” In V. Eschbach-Szabo (ed.) *Aktuelle Arbeiten and Vorträge an der Fakultät für Kulturwissenschaften der Universität Tübingen*. Tübingen: Universität Tübingen, 79–94.
- 2015. „A womenomics Japánban.” In: Bolemant Lilla (szerk.) *Nőképek kisebbségben III. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről*. Pozsony: Phoenix PT, 64–68.
- 2016. „[Multiple Identities of Professional Women in Taiwan](#).” *Center for Chinese Studies*. Letöltés: 2018. május 28.
- 2017. „Naze wiminomikusu?” [„Miért a womenomics?”] *KOTOBA* 38: 155–162.
- 2018. „The Social Effects of the Abe Government’s Economic Growth Stimulating Reforms — on Womenomics.” *Transactions of the Asiatic Society of Japan* 5 (9): in print.
- Hofstede, Geert. 1997. *Cultures and Organizations: the Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill.
- „[I don’t. Most Japanese want to be married, but are finding it hard](#).” 2016. *The Economist*. Letöltés: 2018. május 29.
- „[Japan](#).” 2016. *World Economic Forum*. Letöltés: 2018. május 29.
- Kingston, Jeff. 2004. *Japan’s Quiet Transformation: Social change and civil society in the twenty-first century*. London: Routledge.

- Koikari, Mire. 2017. „Re-masculinizing the nation: gender, disaster, and the politics of national resilience in post-3.11 Japan.” *Japan Forum*. DOI: <https://doi.org/10.1080/09555803.2017.1378698>.
- Kuo, Jen-Feng. 2012. *Women and Taiwanese Society*. Taiwan: China Medical University.
- Liu, John. 2013. „[Taiwan gender equality ranked 2nd globally due to political engagement: DGBAS.](#)” *The China Post*. Letöltés: 2018. május 29.
- Lu, Annette Hsiu-Lien. 1974. *New Feminism*. Taipei: Youth Monthly Press.
- 2006. *Soft Power: Vision for a New Era*. Taipei: Office of the President, Republic of China (Taiwan).
- 2009. „An end to Patriarchy: Democratic Transformation and Women’s Liberation in Taiwan.” *Georgetown Journal of International Affairs, Women in Power*, 10 (1): 47–54.
- 2011. *Power to Make a Difference through Leadership*. Taiwan: IFBPW 27th International Congress Speech.
- Lu, Mei-Lien 2012. *The changing Status of Women in Taiwan: 1945-2010*. PhD Dissertation. Auburn: Auburn University.
- Matsui, Kathy et al. 2014. „[Womenomics 4.0: Time to Walk the Talk.](#)” *Goldman Sachs*. Letöltés: 2018. május 29.
- Matsumoto, David. 2002. *The New Japan — Debunking Seven Stereotypes*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Muraközy, László. 2016. *A japán rejtély: Útteremtő csodák és végzetes zsákutcák*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nothomb, Amélie. 1999. *Stupeur et tremblements*. Paris: Magnard. [Magyarul: *Hódolattal esengve*. 2000. Budapest: Sík Kiadó.]
- Szczepanski, Kellie. 2013. „[Taiwan: Facts and History.](#)” *ThoughtCo*. Letöltés: 2018. május 29.
- Vogel, Ezra F. 1979. *Japan as No.1. Lessons for America*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wong, Joseph. 2003. Deepening democracy in Taiwan. *Pacific Affairs* 76 (2): 235–256.
- Yong, P.T. & Nagy, S.R. 2016. „Japanese Corporate Culture and Demographic Decline: Tokyo Female Workers’s Views on Career Advancement in the Workplace.” In Nagy S.R. (ed.) *Japan’s*

Demographic Revival: Rethinking Migration, Identity and Social Norms.
Singapore: World Scientific Publications.

Yu, Wei-hsin. 2015. „[Women and employment in Taiwan.](#)” *Brookings Institution*. Letöltés: 2018. május 29.